

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ
ВІДНОСИН ІМ. Б. Д. ГАВРИЛИШИНА

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор ІНМВ
ім. Б. Д. Гаврилишина
Ірина ПАЦІУК
2023 р.



ЗАТВЕРДЖУЮ
В. о. проректора з науково-
педагогічної роботи
Віктор ОСТРОВЕЦЬКОВ



РОБОЧА ПРОГРАМА

з дисципліни «Актуальні проблеми українсько-російських відносин»
ступінь вищої освіти – перший (бакалаврський)
галузі знань – 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальності – 052 «Політологія»
освітня програма «Міжнародні та регіональні
політичні комунікації»

Кафедра філософії та політології

Форма навчання	Курс	Семестр	Лекції (год.)	Практ. (год.)	ІРС (год.)	Тренінг, КПЗ (год.)	Самост. робота студ. (год.)	Разом (год.)	Залік (сем.)	Екз. (сем.)
Денна	2	4	28	14	3	6	99	150	4	

Тернопіль – ЗУНУ
2023

Робочу програму склав професор кафедри політології та філософії ЗУНУ,
д. політ. н. Лазарович М. В.

Робочу програму затверджено на засіданні кафедри політології та філосо-
фії ЗУНУ, протокол № 1 від 15. 06. 2022 р.

Завідувач кафедри,
д. філософ. н., професор



Тетяна ЧОЛАЧ-ГОНЧАРУК

Розглянуто та схвалено групою забезпечення спеціальності 052 «Політоло-
гія», протокол № 1 від 27. 08. 2022 р.

Розглянуто та схвалено ГЗС «Політологія», протокол № _____ від
_____ 2023 р.

Голова групи
забезпечення спеціальності



Олег РУДАКЕВИЧ

Гарант ОП

Володимир ТОМАХІВ

СТРУКТУРА РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Актуальні проблеми українсько-російських відносин»

1. Опис дисципліни «Актуальні проблеми українсько-російських відносин»

Дисципліна «Актуальні проблеми українсько-російських відносин»	Галузь знань, напрям підготовки/спеціальність, ОКР	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 5	Галузь знань 05 «Соціально-поведінкові науки»	Статус дисципліни <i>вибіркова</i> Мова навчання <i>українська</i>
Кількість залікових модулів – 3	Спеціальність – 052 «Політологія»	Рік підготовки: <i>Денна – 2</i> <i>Заочна –</i> Семестр: <i>Денна – 4</i> <i>Заочна –</i>
Кількість змістових модулів – 2	Освітньо-кваліфікаційний рівень – Бакалавр	Лекції: <i>Денна – 28 год.</i> <i>Заочна –</i> Практичні заняття: <i>Денна – 14 год.</i> <i>Заочна –</i>
Загальна кількість годин – 150		Самостійна робота: <i>Денна – 99</i> <i>Заочна –</i> Індивідуальна робота : <i>Денна – 3</i> <i>Заочна –</i>
Тижневих годин – 10, з них аудиторних – 4		Вид підсумкового контролю – залік

2. Мета і завдання дисципліни «Актуальні проблеми українсько-російських відносин»

2.1. Мета вивчення дисципліни: сформувати в студентів систему знань про особливості й загальні тенденції двосторонніх взаємин між Україною та Росією, вміння прогнозувати їх розвиток на перспективу, визначати політико-правовий статус українських земель у складі Російської держави на різних етапах історичного розвитку, усвідомлення мотивації російської політики щодо українських справ та її завдань в окремі періоди.

2.2. Завдання вивчення дисципліни: надати студентам базові теоретичні знання про особливості й загальні тенденції розвитку українсько-російських відносин в історичній ретроспективі; навчити їх використовувати здобуті знання під час аналізу суперечливих процесів співжиття українського і російського народів та трагічних сторінок історії України в контексті її політичних взаємин з Росією, прогнозувати подальший розвиток міждержавних стосунків означених суб'єктів; формувати у майбутніх політологів загальнолюдські цінності, патріотичні переконання, позитивне ставлення до активної участі в будівництві української державності та державного патріотизму, відчуття причетності до понад тисячолітньої історії українського народу.

Завдання лекційних занять полягає у тому, щоб ознайомити студентів із еволюцією українсько-російських відносин на різних етапах історичного розвитку, визначити больові точки співжиття українського і російського народів, осмислити деструктивний вплив російської політики на державотворчі процеси в Україні, прогнозувати можливі варіанти розвитку міждержавних взаємовідносин України й Росії.

Завдання практичних занять – формування в студентів розуміння превалюючих тенденцій і принципів у політичних взаєминах України й Росії на різних етапах історичного розвитку; вироблення навичок застосування набутих теоретичних знань у професійній та громадській діяльності, дослідженнях з означеної проблематики; глибше засвоєння та закріплення одержаних на лекціях знань.

2.3. Передумови для вивчення дисципліни: «Політологія», «Українознавство», «Філософія», «Теорія комунікації», «Загальна теорія політики», «Історія зарубіжних та українських політичних вчень», «Сучасні інформаційні технології», «Політологічна теорія держави», «Етнополітологія», «Соціологія», «Світова політична історія».

3. Програма навчальної дисципліни «Актуальні проблеми українсько-російських відносин»

Змістовий модуль 1. Історичні корені імперської політики Росії щодо України.

Тема 1. Актуальні проблеми українсько-російських відносин як навчальна дисципліна.

Предмет курсу «Актуальні проблеми українсько-російських відносин» і його завдання. Джерела та історіографія. Періодизація курсу.

Україна – один із центрів світової цивілізації. Трипільська спадщина в історії українського народу. Формування державотворчих традицій.

Головні етапи генези українського етносу. Походження слов'ян, їх поділ на групи та розселення на території України. Звичаї, вірування, побут східних слов'ян. Анти. Східнослов'янські племена і державно-племінні утворення VII–VIII ст. Заснування і розвиток Києва.

Тема 2. Княжа держава IX–XIV ст. та її історичні витоки.

Теорії походження Київської Русі. Політичні утворення східнослов'янських племен середини IX ст. в арабських джерелах: Куявія, Славія, Арсанія. Династичний переворот.

Державотворчі та етнокультурні процеси киево-руського періоду. Міжнародні зв'язки і місце Київської держави в історії Європи.

Причини, особливості та наслідки політичної роздробленості Київської Русі. Початки занепаду Києва. Загострення протиріч між столицею і Володимиро-Суздальським князівством. Виникнення нових політичних центрів. Перетворення в етнічній сфері. Форми і наслідки залежності Русі від монголо-татар. Об'єднання українських земель у складі Галицько-Волинського князівства.

«Давньоруська народність»: історія проблеми. «Колиска трьох братніх народів». Міф російських геополітиків про Київську Русь як першу фазу євразійської цивілізації. Антинаукова «теорія Погодіна – Соболевського» про російський етнічний характер населення Наддніпрянщини періоду Київської Русі. Звичайна схема «русскої» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства М. Грушевського.

Тема 3. Українсько-московські стосунки XIV – першої половини XVII ст.

Вплив Золотої Орди на становлення московської деспотії східного типу. Євразійська цивілізація на чолі з Москвою як пряма наступниця Золотої Орди. Московська практика «збирання» руських земель.

Політична концепція «Москва – Третій Рим». Ідеї «римського» походження московських князів, «богообраності» Москви в контексті політики московських правителів кінця XV – першої третини XVI ст. Формування імперської ідеології за правління Івана Грозного.

Україна в політичному протистоянні Великого князівства Литовського з Московською державою і Кримом. Боротьба з Московією за Чернігово-Сіверщину. Роль католицької контрреформації та постанов Брестського собору

1596 р. в інтенсифікації зв'язків українського православного духовенства з Москвою. Участь козацтва в суспільно-політичних процесах на теренах Московської держави, воєнні акції запорожців на землях Московії та військова служба царю.

Тема 4. Формування міждержавних відносин України з Московським царством у 1654 – першій пол. 1657 р.

Українсько-московські стосунки напередодні та під час Національно-визвольної революції українського народу в середині XVII ст. Зміна зовнішньополітичної орієнтації гетьмана Б. Хмельницького на Москву та її причини. Рішення Земських соборів 1651 і 1653 рр. Переяславська Рада та ставлення до неї різних суспільних верств і церкви в Україні. Березневі статті 1654 р., їх суть та наслідки. Вхідження України під протекторат Московської держави.

Спільний похід українського і московського війська у Галичину та його невдача. Загострення відносин з Москвою. Українські території як розмінна монета на Віленських переговорах Московії та Речі Посполитої 1656 р.

Зовнішня політика Гетьманату в умовах московсько-польського зближення. Створення нової антипольської коаліції, її початкові успіхи та крах. Смерть Богдана Хмельницького. Місце України в міжнародних відносинах Європи.

Тема 5. Українська держава в період Руїни: фактор Московії (друга половина 1657 – травень 1686 р.).

Порушення царатом Українсько-московської угоди 1654 р. Розпалювання царським урядом міжусобного протистояння різних політичних сил в Україні наприкінці 1657 – на початку 1658 р. Розрив відносин з Московією. Гадяцький договір. Українсько-московська війна 1658–1659 рр. Конотопська битва. Усунення гетьмана І. Виговського від влади та його причини.

Переяславські статті гетьмана Ю. Хмельницького і обмеження царським урядом автономії України. Свавілья московських чиновників в Україні та зростання народного невдоволення політикою Москви. Українське військо у московсько-польській війні.

Розчленування України на Лівобережну та Правобережну. Україна у політичних планах Московії, Польщі, Туреччини. Участь правобережного гетьмана П. Тетері у воєнних діях проти Московії. Московські статті лівобережного гетьмана І. Брюховецького. Посилення впливів Московії на українську державну політику. Андрусівське перемир'я – змова Московської держави та Речі Посполитої про поділ України. Розходження державно-політичних курсів гетьманів П. Дорошенка і Д. Многогрішного та царського уряду в 1668–1676 рр. «Вічний мир» і закріплення поділу України.

Тема 6. Посилення наступу російського царизму на автономний устрій Гетьманщини як прояв цивілізаційного протистояння (кінець XVII – XVIII ст.).

Обмеження української державності. Глухівські статті 1669 р., їхні основні положення. Захист державних інтересів України гетьманом Д. Многогрішним. Конотопські статті 1672 р. Особливості внутрішньої та зовнішньої політики гетьмана І. Самойловича. Скасування автономії української православної церкви (1685). Кримський похід 1687 р.

Обрання гетьманом І. Мазепи. Коломацькі статті 1687 р. Стосунки з Москвою. Кримські походи. Посилення наступу царизму на політичну автономію України. Зростання антимосковських настроїв. Північна війна та Україна. Спроби возз'єднання українських земель. Союз зі Швецією і боротьба за відновлення незалежності України. Московський терор. Полтавська катастрофа. Гетьман у вигнанні П. Орлик. Бендерська конституція, її основні положення і значення. Прутський похід Петра І.

Великодержавницька політика Московії щодо України в першій чверті XVIII ст. Решетилівські статті 1708 р. і обрання гетьманом І. Скоропадського. Утворення Малоросійської колегії. Наказний гетьман П. Полуботок та його опір російській політиці ліквідації української автономії. Зміцнення української державності за гетьманування Д. Апостола. «Рішительні пункти» 1728 р.

«Правління гетьманського уряду» і дальший наступ російських властей на автономні права України. Поширення діяльності «Таємної канцелярії» на територію Гетьманщини. Тимчасове відновлення гетьманського правління. Гетьман К. Розумовський і його протиріччя з російською владою. Остаточна ліквідація Єкатеріною II гетьманства і відновлення Малоросійської колегії. Зруйнування Запорізької Січі, його причини і наслідки для українського народу. Скасування російським урядом рештків автономних прав Гетьманщини та Слобідської України. Наступ на «вольності» Запоріжжя. Запровадження кріпацтва.

Тема 7. Україна в умовах російської загальноімперської державної системи (кінець XVIII – XIX ст.).

Політичний та національний гніт українського народу. Адміністративно-територіальний устрій підросійської України. Включення Правобережжя до складу Російської імперії. Ідеї панрусизму. Русифікація. Рекрутчина. Колоніальна політика російського царизму.

Початки українського національного відродження в імперському контексті. Діяльність Герольдії. «Історія Русів». Французько-російська війна 1812 р. і участь у ній українського народу. Масонство. Поширення декабристського руху в Україні. Т. Шевченко в національно-визвольному русі. Утворення Кирило-Мефодіївського товариства, його програмні ідеї та діяльність. Розправа царизму над кирило-мефодіївцями.

Український національний рух другої половини XIX ст. між російськими реформами та державоохоронною політикою царизму. Культурно-освітня діяльність громад. Репресії проти українства: від Валуєвського циркуляру до Емського указу. Русифікація системи державного управління, суду, школи, науки. Радикалізація українського руху. «Братство тарасівців». «Вірую молодих українців».

Змістовий модуль 2. Українсько-російські відносини новітнього часу (XX – поч. XXI ст.).

Тема 8. Український національно-політичний рух початку XX ст. в контексті російського великодержавного шовінізму.

Політизація національного життя та зростання організованості українського руху в Наддніпрянщині. Переростання культурно-освітнього громадівського руху в національно-визвольний. Виникнення, програми і політична діяльність українських політичних партій: РУП, УНП, УДП, УРП, УСДС, УСДРП. Ставлення загальноросійських політичних партій до «українського питання».

Україна в демократичній революції 1905–1907 рр. Перетворення Росії в конституційну монархію. Послаблення національного гніту. Піднесення українського руху. Створення «Просвіт», українських клубів, народних університетів. Діяльність української парламентської громади у I та II Державних думах Росії. Третьочервневий переворот і посилення політичної реакції в країні. Наростання українсько-російських суперечностей. Посилення національного гніту. Столипінський циркуляр 1910 р. Товариство українських поступовців.

Українські землі в умовах Першої світової війни. Галицька битва. Російська окупація Західної України. Репресії проти галицьких українців. Становище українства підросійської України. Національно-визвольний рух в умовах війни. Створення легіону Українських січових стрільців та відновлення антиросійської збройної боротьби за волю України. Назрівання політичної кризи.

Тема 9. Українська національна революція 1917–1921 рр. у лещатах «червоної» й «білої» армій Росії.

Лютнева демократична революція 1917 р. в Росії, створення органів влади Тимчасового уряду. Ради робітничих і солдатських депутатів. Утворення і діяльність Української Центральної Ради. Політичні партії в Україні. I і II універсали Центральної Ради. Жовтневий переворот у Петрограді. III Універсал і проголошення УНР. Війна більшовицької Росії проти УНР. IV Універсал Центральної Ради та проголошення незалежності України. Захоплення Києва російськими військами. Брестський мирний договір, його причини і наслідки.

Особливості внутрішньої політики та зовнішньополітичного курсу Української Держави гетьмана П. Скоропадського. Національно-культурна діяльність гетьманського уряду. Проблема українсько-російського кордону. Прорахунки Гетьманату. Співпраця з російськими шовіністами. Формування антигетьманської опозиції. Більшовицька пропаганда в Україні. Масові селянські збройні повстання. Послаблення гетьманського уряду, зміна його політичного курсу. Грамота гетьмана П. Скоропадського про федерацію України з Росією від 14 листопада 1918 р. Антигетьманське повстання. Зречення влади П. Скоропадського.

Встановлення влади Директорії УНР, особливості її політики. Акт злуки УНР і ЗУНР та його значення. Анулювання більшовицькою Росією Брестського договору і відмову від визнання УНР. Друга війна більшовицької Росії проти УНР. Отаманщина. Інспірування російськими силами єврейських погромів.

Спільний похід армії УНР і УГА на Київ. Захоплення України Добровольчою армією А. Денікіна. Оборонні бої українських армій. Третя війна радянської Росії проти України. Перехід армії УНР до тактики партизанської боротьби. Перший Зимовий похід. Варшавська угода. Польсько-український наступ на більшовиків і його невдача. Другий Зимовий похід. Ризький мирний договір. Втрата української державності: причини і наслідки.

Тема 10. Україна в умовах насадження більшовицькою Росією комуністичного режиму та втягнення до складу СРСР.

Встановлення російської комуністичної системи в Україні, її сутність. Політика «воєнного комунізму». Голод 1921–1922 рр. Антицерковна політика держави. Придушення антибільшовицького повстанського руху. НЕП. Створення СРСР і ліквідація суверенітету України. Утвердження однопартійності.

Політика коренізації як спроба Москви розширити національну та соціальну базу свого режиму. Опір політиці українізації. Наслідки національного відродження. Згорання українізації, її причини і наслідки. Посилення російських впливів.

Зміцнення командно-адміністративної системи. Трагедія соціалістичної модернізації. Голодомор 1932–1933 рр. – спланована акція щодо ліквідації основи української нації і національного відродження. Розгортання масових репресій 1920–1930-х рр. в Україні: особливості політичних процесів. Терор 1937–1938 рр. Комуністичний погром української культури. ГУЛАГ.

Тема 11. Між комуністичним і нацистським тоталітаризмами: Україна в роки Другої світової війни та післявоєнної відбудови (1939 – початок 1950-х рр.).

«Українське питання» в європейській політиці напередодні та на першому етапі Другої світової війни (вересень 1939 – червень 1941 р.). Радянсько-німецький пакт про ненапад і таємна угода про розподіл Східної і Центральної Європи. Вступ Червоної армії на територію Західної України. Анексія західноукраїнських земель Радянським Союзом та їх інкорпорація в радянську політичну систему. Масові репресії проти місцевого населення. Українсько-російський фактор у політиці ОУН 1939–1941 рр. Становище населення східних областей України.

Військово-політична доктрина СРСР у призмі німецько-радянської війни. Катастрофічні поразки Червоної армії в 1941–1942 рр. та їх причини. Евакуація на Схід матеріальних і культурних цінностей, трудових ресурсів. Масові розстріли працівниками НКДБ та НКВС політв'язнів. Проголошення у Львові Акту відновлення Української держави. Репресії німецьких нацистів. Окупована Україна між радянським партизанським рухом та УПА. Вигнання гітлерівців з України. Возз'єднання українських земель. Територіальні здобутки і втрати УРСР після війни. Вхід України до складу держав-співзасновниць ООН.

Післявоєнне упокорення України радянським режимом. Голод 1946–1947 рр. Повторна радянська західних областей України. Масові репресії та депортації населення в СРСР. Боротьба з інакомисленням. Цькування української

інтелігенції. Ліквідація Української греко-католицької церкви. Підпільно-партизанська боротьба ОУН і УПА проти тоталітарного ладу. Примусове переселення українців у 1944–1947 рр.

Тема 12. Від спроб лібералізації радянського режиму до дальшого обмеження конституційних прав та посилення політичних репресій: Україна в середині 1950-х – першій половині 1980-х років.

Українці в умовах контрольованої лібералізації політичного режиму СРСР. Пропагандистська кампанія з нагоди 300-річчя Переяславської ради. Передача Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР: мотиви і правова основа. Повстання українських політв'язнів у радянських концтаборах 1953–1954 рр. і їхні наслідки. Критики культу особи І. Сталіна. Початок реабілітації жертв комуністичних репресій. Зародження руху «шістдесятників». Розповсюдження українського «самвидаву». Нові політичні репресії.

Тоталітаризація радянського режиму в другій половині 1960-х – середині 1980-х рр., поглиблення його системної кризи. Неосталінізм. В. Щербицький як провідник русифікаторської політики центру. Дальше обмеження прав України. Репресії 1970 – початку 1980-х рр. «Великий погром» 1972 р. «Чистка» керівних державних і партійних кадрів республіки. Курс на прискорення «злиття націй» у СРСР. Посилення реакції в духовному житті. Спотворення історії України. Наслідки русифікації в Україні. Нова Конституція УРСР.

Розгортання правозахисного і дисидентського руху, напрями українського дисидентства. Українська робітничо-селянська спілка. Форми спротиву комуністичному тоталітаризмові. Самвидав. Демонстрації протесту. Українська гельсінська група. Боротьба з інакомисленням: тюремні ув'язнення, психушки, адміністративні переслідування.

Тема 13. Український контекст горбачовської «перебудови»: 1985–1991 рр.

Необхідність та пошуки шляхів модернізації суспільства. Погіршення суспільно-політичної та економічної ситуації. Гальмування перебудовних процесів в Україні. Чорнобильська катастрофа та її наслідки.

Активізація суспільно-політичного життя в Україні та зростання національної свідомості. Викриття злочинів тоталітарного режиму. Створення українських «неформальних» груп та організацій, незалежних видань. Перші несанкціоновані мітинги. Відродження національної символіки. Закон про мови. «Живий ланцюг», присвячений Акту злуки УНР і ЗУНР. Демонтаж пам'ятників Леніну. Рух за легалізацію УГКЦ та УАПЦ. Формування багатопартійності. Вибори до Верховної Ради УРСР та місцевих рад.

Курс національно-демократичних сил на утвердження державної незалежності. Декларація про державний суверенітет України. Голодування студентів у Києві. Страйковий рух. Інспірування Кремлем сепаратистських настроїв. Березневий референдум 1991 р. Новоогарьовський процес і Україна. Спроби державного перевороту у Москві та його провал. Акт проголошення незалежності України. Загальноукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. Вибори Президента України.

Тема 14. Україна між «руським міром» та західною цивілізацією (грудень 1991 р. – поч. XXI ст.).

Україна в умовах політичної незалежності. Міжнародне визнання Української держави. Остаточний демонтаж СРСР. Угода про співдружність Незалежних Держав як різнобіжність стратегій України (механізм «цивілізованого розлучення») та Росії (механізм контролю за республіками колишнього СРСР). Позиція України щодо наддержавних структур СНД. Створення правової бази розвитку України як демократичної держави. Формування інститутів державності. Політична криза 2000–2001 рр., «касетний скандал».

Неоімперіалістична еволюція зовнішньої політики Російської Федерації на пострадянському просторі. Спекуляції політикуму Росії щодо «російського статусу» Криму та м. Севастополь, порушення прав «російськомовного населення» тощо. Затягування РФ процедури укладання російсько-українського Договору про дружбу, співробітництво і партнерство, зволікання з вирішенням питання власності колишнього СРСР та делімітацією кордону між Україною та Росією. «Тузлинська криза» (2003 р.). Російська політика захисту співвітчизників за кордоном. «Газові війни» Росії проти України. Прагнення РФ віддалити Україну від процесів європейської інтеграції.

Помаранчева революція та Революція гідності як засоби зміни цивілізаційної парадигми України. «Небесна Сотня». Угода про асоціацію між Україною і Європейським Союзом. Надання Україні права на безвізовий в'їзд її громадян до країн ЄС та членів Шенгенської зони за межами Євросоюзу. Розгортання в Україні процесів декомунізації.

Тема 15. Російсько-українська війна (2014–2023 рр.).

Російська агресія в Криму та на сході України. Загарбання Росією Автономної Республіки Крим та м. Севастополь. Ідеологічні засади російської агресії. Концепція «руського міра». Інспірування Росією проголошення т. зв. Донецької і Луганської «народних республік».

Російсько-український фронт у 2014–2021 рр. Початок проведення Україною антитерористичної операції. Активізація Російською Федерацією гібридної війни проти України. Перші поразки та перемоги українських військ. Бої за аеропорт «Донецьк», українські «кіборги». Вторгнення регулярних військ РФ в Україну. Іловайська трагедія. Бойові дії на Дебальцевському плацдармі. Волонтерський рух.

Російсько-українська війна в міжнародному контексті. Переговори лідерів країн «нормандської четвірки». Мінські угоди. Міжнародні санкції щодо Росії. Попередні наслідки російської агресії в Україну.

4. Структура залікового кредиту дисципліни «Актуальні проблеми українсько-російських відносин»

денна форма навчання

	Кількість годин				
	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Індивідуальна робота	Контрольні і заходи
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Історичні корені імперської політики Росії щодо України					
Тема 1. Актуальні проблеми українсько-російських відносин як навчальна дисципліна.	2	1	5	1	Питання
Тема 2. Княжа держава IX–XIV ст. та її історичні витоки.	2	1	6		Тести, питання
Тема 3. Українсько-московські стосунки XIV – першої пол. XVII ст.	2	1	5	1	Проблемні завдання
Тема 4. Формування міждержавних відносин України з Московським царством у 1654 – першій пол. 1657 р.	2	1	6		Питання, тести
Тема 5. Українська держава в період Руїни: фактор Московії (друга пол. 1657 – травень 1686 р.).	2	1	6		Проблемні завдання, питання
Тема 6. Посилення наступу російського царизму на автономний устрій Гетьманщини як прояв цивілізаційного протистояння (кінець XVII – XVIII ст.).	2	1	6		Питання, тести
Тема 7. Україна в умовах російської загальноімперської державної системи (кінець XVIII – XIX ст.).	2	1	6		Проблемні завдання, питання

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Українсько-російські відносини новітнього часу (XX – поч. XXI ст.)					
Тема 8. Український національно-політичний рух початку XX ст. в контексті політики російського самодержавства.	2	1	6	1	Питання, тести
Тема 9. Українська національна революція 1917–1921 рр. у лещатах «червоної» і «білої» армій Росії.	2	1	7		Проблемні завдання, питання
Тема 10. Україна в умовах насадження більшовицькою Росією комуністичного режиму та втягнення до складу СРСР.	2	1	7		Питання, тести
Тема 11. Між комуністичним і нацистським тоталітаризмами: Україна в роки Другої світової війни та післявоєнної відбудови (1939 – поч. 1950-х рр.).	2	1	7		Проблемні завдання, питання
Тема 12. Від спроб лібералізації радянського режиму до дальшого обмеження конституційних прав та посилення політичних репресій: Україна в середині 1950-х – першій пол. 1980-х рр.	1	1	7		Питання, тести
Тема 13. Український контекст горбачовської «перебудови»: 1985–1991 рр.	1	-	7		Проблемні завдання, питання
Тема 14. Україна між Росією та Заходом (грудень 1991 р. – поч. XXI ст.).	2	1	7		Проблемні завдання, питання
Тема 15. Російсько-українська війна (2014–2023 рр.).	2	1	7		Проблемні завдання, питання
Тренінг			4		
Разом	28	14	99	4	

5. Тематика практичних занять

Тема 1. Навчальна дисципліна «Актуальні проблеми українсько-російських відносин»: від історичної ретроспективи до прогнозу (1 год.).

Мета: Визначити предмет і завдання актуальних проблем українсько-російських відносин як навчальної дисципліни. Охарактеризувати територію України як одну з колисок світової цивілізації.

Питання для обговорення:

1. Предмет курсу «Актуальні проблеми українсько-російських відносин» і його завдання.
2. Походження слов'ян та їх розселення на території України.
3. Головні етапи генези українського етносу.
4. Антське державне об'єднання.
5. Заснування і розвиток Києва.

Література:

1. *Брайчевський М.* Антське царство. Конспект історії України. Нова концепція / М. Брайчевський // Старожитності. – 1991. – № 5.
2. *Василенко Г.* Руси / Г. Василенко. – К., 1990.
3. *Грушевський М.* Ілюстрована історія України / М. Грушевський. – К., 1990. – С. 9–48.
4. Давня історія України: У 2 кн. Кн. 1 / Толочко П. (кер. авт. кол.) та ін. – К., 1995.
5. *Крип'якевич І.* Історія України / І. Крип'якевич. – Львів, 1990. – С. 22–33.
6. *Лазарович М.* Історія України: навч. посіб. / М. Лазарович. – К., 2013. – С. 23–38.
7. *Субтельний О.* Україна: історія / О. Субтельний. – К., 1991. – С. 17–32.

Тема 2. Історичні витоки Української княжої держави IX–XIV ст. (1 год.).

Мета: Простежити основні тенденції формування Київської Русі як держави українського народу. Спростувати міф російських геополітиків про Київську Русь як першу фазу євразійської цивілізації.

Питання для обговорення:

1. Куявія, Славія, Арсанія – політичні утворення східнослов'янських племен середини IX ст. в арабських джерелах.
2. Міжнародні зв'язки і місце Київської держави в історії Європи.
3. Особливості політичної роздробленості Київської Русі, перетворення в етнічній сфері.
4. Об'єднання українських земель у складі Галицько-Волинського князівства.
5. Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства М. Грушевського.

Література:

1. *Баран В.* Державотворчі та етнокультурні процеси в період Київської Русі / В. Баран // «Істину встановлює суд історії». Т. 2. – К., 2004. – С. 82–101.
2. *Грушевський М. С.* Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства / М. С. Грушевський // Вивід прав України. – Львів, 1992. – С. 7–13.
3. *Домбровський О.* Нова схема ранньої історії Руси-України / О. Домбровський // Український історик. – 1980. – № 1–4 (65–68). – С. 7–22.
4. *Залізняк Л.* Давньоруська народність. Історія проблеми / Л. Залізняк // Наукові записки НАУКМА. – 1999. – Т. 9. – С. 202–211.
5. *Іванченко Р.* Київська Русь: початки Української держави. – К., 1995.
6. *Сегеда С.* Етногенетичні процеси на території Русі-України (за даними антропології) / С. Сегеда // «Істину встановлює суд історії». Т. 2. – К., 2004. – С. 67–81.
7. *Юсова Н.* Легітимація концепції про Київську Русь як спільноруську державу в контексті зміни історичної парадигми (30-ті рр. XX ст.) / Н. Юсова // «Істину встановлює суд історії». Т. 2. – К., 2004. – С. 449–470.

Тема 3. Взаємовідносини України та Московії в XIV – першій пол. XVII ст. (1 год.)

Мета: Проаналізувати вплив Золотої Орди на становлення московської деспотії східного типу. Визначити місце України в трикутнику Річ Посполита – Московська держава – Кримське ханство.

Питання для обговорення:

1. Євразійська цивілізація на чолі з Москвою як пряма наступниця Золотої Орди.
2. Ідеї «римського» походження московських князів, «богообраності» Москви в контексті політики московських правителів кінця XV – першої третини XVI ст.
3. Політична концепція «Москва – Третій Рим» та її вплив на формування імперської ідеології за правління Івана Грозного.
4. Україна в політичному протистоянні Великого князівства Литовського та Речі Посполитої з Московською державою і Кримом. Участь козацтва в суспільно-політичних процесах на теренах Московії.

Література:

1. *Брехуненко В.* Московська держава і козацько-татарський військовий союз 1624–1629 рр. / Віктор Брехуненко // Україна та Росія: проблеми політичних і соціокультурних відносин. К., 2003. С. 66–84.
2. *Ісаєвич Я.* Україна давня і нова / Я. Ісаєвич. – Львів, 1996. – С. 50–62, 105–113, 173–182.
3. *Історія українського війська / І. Крип'якевич, Б. Гнатевич, З. Стефанів та ін.* – Львів, 1992. – С. 170–198.
4. *Лазарович М.* Ілюстрована історія України: короткий курс лекцій / М. Лазарович. – 3-ге вид., перероб. і доп. – Тернопіль: Джура, 2007. – С. 72–82.
5. *Русина О.* Київ як *sancta civitas* у московській ідеології та політичній практиці XIV–XVI ст. / О. Русина // «Істину встановлює суд історії». Т. 2. – К., 2004. – С. 183–193.
6. *Сас П.* Дипломатична місія Війська Запорозького до Москви у 1620 р. / Петро Сас // Україна та Росія: проблеми політичних і соціокультурних відносин. К., 2003. С. 25–65.
7. *Черкас Б.* Україна в політичному протистоянні Великого князівства Литовського з Московською державою і Кримом у 20-х – 30-х рр. XVI ст. / Борис Черкас // Україна та Росія: проблеми політичних і соціокультурних відносин. К., 2003. С. 11–24.

Тема 4. Сподівання та розчарування міждержавних відносин України з Московією в 1654 – першій пол. 1657 р. (1 год.)

Мета: Визначити причини й передумови зміни зовнішньополітичної орієнтації гетьмана Б. Хмельницького з Кримського ханства на Московію. Охарактеризувати наслідки входження України під протекторат Московської держави. Акцентувати увагу на фактичному розриві українсько-московського договору 1654 р. після сепаратного Віленського перемир'я Московії та Речі Посполитої 1656 р.

Питання для обговорення:

1. Переяславська Рада та ставлення до неї різних суспільних верств і церкви в Україні.
2. Березневі статті 1654 р., їх причини, суть і наслідки.

3. Загострення відносин з Москвою: українські території як розмінна монета на Віленських переговорах Московії та Речі Посполитої 1656 р.

4. Місце України в міжнародних відносинах Європи періоду гетьманування Б. Хмельницького.

Література:

1. *Брехуненко В.* Московська експансія і Переяславська рада 1654 року / В. Брехуненко. – К., 2005. – 368 с.
2. *Верстюк В. Ф.* Українські проекти в Російській імперії / В. Ф. Верстюк, В. М. Горобець, О. П. Толочко. – К.: Наукова думка, 2004. – 504 с.
3. *Горобець В.* «Волимо царя східного...». Український Гетьманат та російська династія до і після Переяслава / В. Горобець. – К.: Критика, 2007. – 463 с.
4. *Гурбик А.* Українсько-російські військово-політичні відносини в період Раднотської системи (1656–1657 рр.) / А. Гурбик // «Істину встановлює суд історії». Т. 2. – К., 2004. – С. 205–232.
5. *Смолій В. А.* Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.) / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – К.: Альтернативи, 1999. – 351 с.
6. *Степанков В.* Переяслав 1654 року: витоки, сутність, наслідки / Валерій Степанков // Україна та Росія: проблеми політичних і соціокультурних відносин. К., 2003. С. 85–127.
7. *Яковлів А.* Українсько-московські договори в XVII–XVIII віках / А. Яковлів. – Варшава, 1934. – 146 с.

Тема 5. Московський чинник періоду Руїни в Українській державі (друга половина 1657 – травень 1686 р.) (1 год.).

Мета: Проаналізувати причини розриву гетьманом І. Виговським відносин із Московією. Визначити фактори перемоги українського війська в Конотопській битві. Розкрити сутність періоду Руїни, його причини та наслідки для України.

Питання для обговорення:

1. Українсько-московська війна 1658–1659 рр.: причини, хід, наслідки.
2. Переяславські статті гетьмана Ю. Хмельницького і обмеження царським урядом автономії України.
3. Розчленування України на Лівобережну та Правобережну. Андрусівське перемир'я і «Вічний мир».
4. Московська політика гетьманів П. Тетері, І. Брюховецького, П. Дорошенка.

Література:

1. *Бульвінський А.* Українсько-російська війна 1658–1659 рр.: основні битви, стратегія, чисельність та склад військ / Андрій Бульвінський // Україна та Росія: проблеми політичних і соціокультурних відносин. К., 2003. С. 174–218.
2. *Верстюк В. Ф.* Українські проекти в Російській імперії / В. Ф. Верстюк, В. М. Горобець, О. П. Толочко. – К.: Наукова думка, 2004. – 504 с.
3. *Горобець В.* «Волимо царя східного...». Український Гетьманат та російська династія до і після Переяслава / В. Горобець. – К.: Критика, 2007. – 463 с.
4. *Горобець В.* Українська зовнішня політика напередодні та в часи війни з Російською державою (1657–1659 рр.) / Горобець В. // «Істину встановлює суд історії». Т. 2. – К., 2004. – С. 233–275.
5. *Смолій В. А.* Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.) / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – К.: Альтернативи, 1999. – 351 с.

6. Чухліб Т. Гетьмани і монархи: Українська держава в міжнародних відносинах 1648–1714 рр. – вид. 2-ге, доопрац. / Т. Чухліб. – К. : Арістей, 2005. – 640 с.

7. Яковлів А. Українсько-московські договори в XVII–XVIII віках / А. Яковлів. – Варшава, 1934. – 146 с.

Тема 6. Наступ російського царизму на політичну автономію Гетьманщини наприкінці XVII – XVIII ст. (1 год.).

Мета: З'ясувати мету, засоби й механізми політики Московії, спрямованої на ліквідацію автономного устрою України. Проаналізувати причини невдачі українсько-шведського союзу проти Московської держави. Визначити основні положення, особливості і значення конституції П. Орлика.

Питання для обговорення:

1. Особливості внутрішньої і зовнішньої політики гетьманів Д. Многогрішного та І. Самойловича, їх стосунки з Москвою. Скасування автономії Української православної церкви.
2. Спроби гетьмана І. Мазепи відновити незалежність України: передумови і наслідки.
3. Великодержавницька політика Російської імперії щодо України в першій чверті XVIII ст. Утворення Малоросійської колегії.
4. Наказний гетьман П. Полуботок та його опір російській політиці ліквідації української автономії.
5. Скасування російським урядом автономних прав Гетьманщини та зруйнування Запорізької Січі, їх причини і наслідки для українського народу.

Література:

1. Борщак І. Іван Мазепа. Життя й пориви великого гетьмана / І. Борщак, Р. Мартель. – К., 1991. – 136 с.
2. Верстюк В. Ф. Українські проекти в Російській імперії / В. Ф. Верстюк, В. М. Горобець, О. П. Толочко. – К.: Наукова думка, 2004. – 504 с.
3. Володарі гетьманської булави: Історичні портрети. – К., 1995. – С. 385–554.
4. Горобець В. «Волимо царя східного...». Український Гетьманат та російська династія до і після Переяслава / В. Горобець. – К. : Критика, 2007. – 463 с.
5. Гуржій О. Гетьманська Україна / О. Гуржій, Т. Чухліб. – К.: Альтернативи, 1999. – 303 с.
6. Чухліб Т. Гетьмани і монархи: Українська держава в міжнародних відносинах 1648–1714 рр. – вид. 2-ге, доопрац. / Т. Чухліб. – К. : Арістей, 2005. – 640 с.
7. Яковлів А. Українсько-московські договори в XVII–XVIII віках / А. Яковлів. – Варшава, 1934. – 146 с.

Тема 7. Колоніальна політика російського царизму в Україні наприкінці XVIII – XIX ст. (1 год.).

Мета: Проаналізувати основні засади колоніальної політики Росії на українських землях. Визначити причини, етапи й особливості українського національного відродження та форми репресій проти українства в Російській імперії.

Питання для обговорення:

1. Адміністративно-територіальний устрій підросійської України.

2. Соціально-економічний, політичний та національний гніт українського народу, його форми і засоби.
3. Початки українського національного відродження в імперському контексті.
4. Розправа царизму над Т. Шевченком та діячами Кирило-Мефодіївського товариства.
5. Український національний рух другої половини XIX ст. між російськими реформами та державоохоронною політикою царизму.

Література:

1. *Донцов Д.* Історія розвитку української державної ідеї / Д. Донцов. – К., 1991. – С. 18–28.
2. *Верстюк В. Ф.* Українські проекти в Російській імперії / В. Ф. Верстюк, В. М. Горобець, О. П. Толочко. – К.: Наукова думка, 2004. – 504 с.
3. *Гунчак Т.* Україна: перша половина XX століття : нариси політичної історії. К. : Либідь, 1993. – 288 с.
4. *Касьянов Г.* Українська інтелігенція на рубежі XIX – XX століть : соціально-політичний портрет. К. : Либідь, 1993. – 176 с.
5. *Кондратюк К.* Нариси історії українського національно-визвольного руху XIX століття / К. Кондратюк. – Тернопіль, 1993. – 98 с.
6. *Лазарович М.* Історія України: навч. посіб. / М. Лазарович. – К., 2013. – С. 232–257.
7. Україна і Росія в історичній ретроспективі : нариси в 3 т. Т. 1 : Українські проекти в Російській імперії / редрада : акад. НАН України В. М. Литвин (голова) та ін. ; відп. ред. акад. НАН України В. А. Смолій ; Ін-т іст. України НАН України. – К. : Наук. думка, 2004. – 504 с.

Тема 8. Суспільно-політичний і національний рух в Україні на початку XX ст. (1 год.).

Мета: Охарактеризувати особливості зародження та програмні засади українських політичних партій початку XX ст. Визначити здобутки національно-визвольного руху українців під час російської революції 1905–1907 рр. Простежити бойовий шлях легіону Українських січових стрільців та розкрити трагізм Першої світової війни для України.

Питання для обговорення:

1. Політизація національного життя та зростання організованості українського руху в Наддніпрянщині. Виникнення, програми і політична діяльність РУП, УНП, УДП, УРП, УСДС, УСДРП.
2. Україна в демократичній революції 1905–1907 рр.: здобутки і втрати.
3. Наростання українсько-російських суперечностей; ставлення загальноросійських політичних партій до українського питання.
4. Українські землі в умовах Першої світової війни: трагедія братовбивства.
5. Створення легіону Українських січових стрільців та відновлення антиросійської збройної боротьби за волю України.

Література:

1. *Вернадський В.* Українське питання і російська громадськість / В. Вернадський // Вітчизна. – 1988. – № 6. – С. 172–177.
2. *Донцов Д.* Історія розвитку української державної ідеї / Д. Донцов. – К., 1991. – С. 18–28.
3. *Верстюк В. Ф.* Українські проекти в Російській імперії / В. Ф. Верстюк, В. М. Горобець, О. П. Толочко. – К.: Наукова думка, 2004. – 504 с.

3. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття : нариси політичної історії. К. : Либідь, 1993. – 288 с.
4. Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі ХІХ – ХХ століть : соціально-політичний портрет. К. : Либідь, 1993. – 176 с.
5. Лазарович М. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба / М. Лазарович. – Тернопіль, 2016. – 628 с.
6. Мороз В. Україна в ХХ ст. / В. Мороз. – Тернопіль, 1992. – С. 50–81.
7. Україна і Росія в історичній ретроспективі : нариси в 3 т. Т. 1 : Українські проекти в Російській імперії / редрада : акад. НАН України В. М. Литвин (голова) та ін. ; відп. ред. акад. НАН України В. А. Смолій ; Ін-т іст. України НАН України. – К. : Наук. думка, 2004. – 504 с.

Тема 9. Російський фактор розвитку Української національної революції 1917–1921 рр. (1 год.).

Мета: Охарактеризувати передумови і форми відродження національної державності в Україні на початку ХХ ст. Порівняти характерні риси розвитку Української революції за часів Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР та ЗУНР. Визначити причини і наслідки поразки українських національно-визвольних змагань 1917–1921 рр.

Питання для обговорення:

1. Українська Центральна Рада між Лютневою демократичною революцією та Жовтневим переворотом у Петрограді.
2. Війна більшовицької Росії проти УНР та проголошення незалежності України.
3. Здобутки і прорахунки Гетьманату П. Скоропадського, його співпраця з російськими шовіністами.
4. Акт злуки УНР і ЗУНР у контексті другої війна більшовицької Росії проти України.
5. Україна між інвазією Російської добровольчої армії А. Денікіна й третьою війною радянської Росії.
6. Втрата української державності: російський слід.

Література:

1. Грушевський М. Новий період історії України: За роки від 1914 до 1919 / М. С. Грушевський ; упоряд. А. Ф. Трубайчук. – К. : Либідь, 1992. – 46 с.
2. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть / М. С. Грушевський. – К. : Т-во «Знання» України, 1991. – 240 с.
3. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття : нариси політичної історії. К. : Либідь, 1993. – 288 с.
4. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. : у 2 т. Т. 1 : Доба Центральної Ради / Д. Дорошенко. – Ужгород, 1932. – 437 с.
5. Дорошенко Д. Історія України, 1917–1923 рр. : у 2 т. Т. 2 : Українська Гетьманська Держава 1918 року / Д. Дорошенко. – К. : Темпора, 2002. – 351 с.
6. Романчук О. Ультиматум: хроніка одного конфлікту між Рад. наркомом РРФСР і Центральною Радою / О. Романчук. – К. : Знання, 1990. – 64 с.
7. Скоропадський П. Спомини / П. Скоропадський ; передм. Г. В. Папакіна. – К. : Україна, 1992. – 112 с.

Тема 10. Міжвоєнна Україна під владою російсько-радянського тоталітаризму (1 год.).

Мета: Проаналізувати причини, статус і наслідки входження України до складу СРСР. Визначити основні тенденції громадсько-політичного життя України міжвоєнного часу, соціальні деформації періоду та становище основних верств населення.

Питання для обговорення:

1. Україна в умовах насадження більшовицькою Росією комуністичного режиму та втягнення до складу СРСР.
2. Політика коренізації як спроба Москви розширити національну та соціальну базу свого режиму.
3. Голодомор 1932–1933 рр. – спланована акція щодо ліквідації основи української нації і національного відродження.
4. Розгортання масових репресій 1920–1930-х рр. в Україні: особливості політичних процесів. Терор 1937–1938 рр.

Література:

1. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2 кн. Кн. 1 / І. Г. Білас. – К. : Либідь, 1994. – 432 с.
2. Голод 1921–1923 років в Україні: Збірник документів і матеріалів. – К. : Наукова думка, 1993. – 236 с.
3. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття : нариси політичної історії. К. : Либідь, 1993. – 288 с.
4. Дашкевич Я. Українізація: причини і наслідки / Я. Р. Дашкевич // Слово і час. – 1990. – № 8. – С. 55–64.
5. Лазарович М. І було пекло на землі...: Голодомор 1932–1933 років в Україні: передумови, механізми здійснення, наслідки / М. Лазарович. – Тернопіль : Джура, 2008. – 620 с.
6. Петров В. Діячі української культури (1920–1940 рр.) – жертви більшовицького терору / В. Петров. – К. : Воскресіння, 1992. – 80 с.
7. Соловей Д. Голгота України: московсько-більшовицький терор в УРСР між першою і другою світовою війною / Д. Соловей. – Дрогобич, 1993. – 288 с.

Тема 11. «Українське питання» в роки Другої світової війни та післявоєнної відбудови (1939 – поч. 1950-х рр.) (1 год.).

Мета: Розкрити основний зміст радянсько-німецьких договорів 1939 р. та їх наслідки для українських земель. Проаналізувати характерні риси націоналістичного і комуністичного рухів Опору в Україні та визначити внесок українського народу в перемогу над нацистською Німеччиною в Другій світовій війні. З'ясувати сутність підпільно-партизанської боротьби ОУН та УПА проти радянського тоталітарного ладу.

Питання для обговорення:

1. Радянсько-німецькі таємні угоди та анексія західноукраїнських земель СРСР і їх інкорпорація в радянську політичну систему.
2. Окупована нацистами Україна між Українською повстанською армією та радянськими партизанами.

3. Територіальні здобутки і втрати УРСР після війни. Входження України до складу держав-співзасновниць ООН.

4. Післявоєнні заходи радянського режиму щодо впокорення країни: масові репресії та депортації населення, боротьба з інакомисленням, цькування інтелігенції.

5. Повторна радянська західних областей України та підпільно-партизанська боротьба ОУН та УПА проти тоталітарного ладу.

Література:

1. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2 кн. Кн. 1 / І. Г. Білас. – К. : Либідь, 1994. – 432 с.

2. Брицький П. Україна у другій світовій війні (1939–1945 рр.) / П. Брицький. – Чернівці, 1995. – 114 с.

3. Воронов І. Голод 1946–1947 рр. / І. Воронов, Ю. Пилявець. – К., 1991. – 48 с.

4. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття : нариси політичної історії. К. : Либідь, 1993. – 288 с.

5. Ковалюк В. Культурологічні та духовні аспекти «радянської» Західної України (вересень 1939 – червень 1941 рр.) / В. Ковалюк // Український історичний журнал. – 1993. – № 2–3. – С. 3–17.

6. Коваль М. В. ОУН–УПА: між «третім рейхом» і сталінським тоталітаризмом / М. В. Коваль // Український історичний журнал. – 1994. – № 2. – С. 94–102.

7. Трубайчук А. Брудершафт двох диктаторів / А. Трубайчук. – К. : Істина, 1993. – 336 с.

Тема 12. Від десталінізації до неосталінізму: Україна в середині 1950-х – першій пол. 1980-х рр. (1 год.)

Мета: Охарактеризувати особливості процесу десталінізації в Україні. Проаналізувати причини й наслідки передачі Кримської області до складу УРСР. Розкрити сутність курсу компартії на прискорення «злиття націй» та його вплив на русифікацію України.

Питання для обговорення:

1. Повстання українських політв'язнів у радянських концтаборах 1953–1954 рр. та початок реабілітації жертв комуністичних репресій.

2. Мотиви і правова основа передачі Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР.

3. Тоталітаризація радянського режиму в другій половині 1960-х – середині 1980-х рр., поглиблення його системної кризи.

4. Курс на прискорення «злиття націй» та наслідки його реалізації в Україні: дальше обмеження національних прав, посилення реакції в духовному житті, репресії, русифікація, спотворення історії України.

5. Розгортання правозахисного і дисидентського руху, його напрями в Україні.

Література:

1. Баран В. Україна після Сталіна: нарис історії 1953–1985 рр. / В. Баран. – Львів, 1992. – 124 с.

2. Зайцев Ю. Дисиденти: опозиційний рух 60–80-х рр. / Ю. Зайцев // Сторінки історії України. – Львів, 1992. – С. 195–235.

3. Історія України: нове бачення : у 2 т. Т. 2 / за ред. В. Смолія. – К., 1995. – С. 352–407.

4. Лук'яненко Л. Сповідь у камері смертників / Л. Лук'яненко. – К., 1991. – 127 с.

5. Савельєв В. Чи був П. Ю. Шелест виразником «українського автономізму»? / В. Савельєв // Український історичний журнал. – 1991. – № 4. – С. 94–105.

6. Чорновіл В. Хроніка таборових буднів / В. Чорновіл, Б. Пенсон. – К., 1991. – 143 с.

7. Шелест П. Холодна відлига / П. Шелест // Київ. – 1990. – № 8. – С. 77–92.

Тема 13. Україна на переломі: 1985–1991 рр. (0 год.)

Мета: Прослідкувати особливості соціально-економічного становища України в другій пол. 1980-х – на поч. 1990-х рр. Охарактеризувати розгортання національного руху в Україні в умовах «перебудови» та його мету. Визначити основні етапи формування багатопартійної системи в Україні.

Питання для обговорення:

1. Необхідність та пошуки шляхів модернізації суспільства, гальмування перебудовних процесів в Україні.

2. Чорнобильська катастрофа, приховування московським керівництвом її наслідків.

3. Активізація суспільно-політичного життя в Україні та зростання національної свідомості.

4. Формування багатопартійності та курс національно-демократичних сил на утвердження державної незалежності.

5. Від Декларації про державний суверенітет України до референдуму про її незалежність.

Література:

1. Білинський А. Загадка Михайла Горбачова / А. Білинський // Україна. – 1992. – № 25. – С. 6–7.

2. Гарань О. Від створення Руху до багатопартійності / О. Гарань. – К., 1992. – 48 с.

3. Грабович О. Крах Радянського Союзу та незалежність України: Культурологічні та психологічні фактори / О. Грабович // Сучасність. – 1992. – № 4. – С. 32–42.

4. Історія України: нове бачення : у 2 т. Т. 2 / за ред. В. Смолія. – К., 1995. – С. 408–428.

5. Литвин В. Політична арена України: Дійові особи та виконавці / Володимир Литвин. – К. : Абрис, 1994. – 495 с.

6. Малик Я. Історія української державності / Я. Малик, Б. Вол, В. Чуприна. – Львів, 1995. – С. 180–185, 199–200.

7. Слюсаренко А. Г. Нові політичні партії України / А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко. – К. : Т-во «Знання», 1990. – 48 с.

Тема 14. Становлення незалежної Української держави (1 год.).

Мета: Порівняти основний зміст та напрямки діяльності президентів і урядів України. Визначити вплив Росії на політику Української держави. Проаналізувати заходи України щодо її європейської інтеграції.

Питання для обговорення:

1. Угода про співдружність Незалежних Держав як різнобіжність стратегій України (механізм «цивілізованого розлучення») та Росії (механізм контролю за республіками колишнього СРСР).

2. Неоімперіалістична еволюція зовнішньої політики Російської Федерації на пострадянському просторі й Україна.

3. Помаранчева революція та Революція гідності як засоби зміни цивілізаційної парадигми України.
4. Угода про асоціацію між Україною і Європейським Союзом, її реалізація.

Література:

1. *Апатов С.* Американські вчені про незалежність України (1989–1992 рр.) / С. Й. Апатов, В. А. Дубовик // Український історичний журнал. – 1995. – № 2. – С. 51–64.
2. *Бойко О.* Україна 1991–1995. Тіні минулого чи контури майбутнього : нариси новітньої історії / О. Бойко. – К. : Магістр – S, 1996. – 208 с.
3. *Грабович О.* Крах Радянського Союзу та незалежність України: Культурологічні та психологічні фактори / О. Грабович // Сучасність. – 1992. – № 4. – С. 32–42.
4. Історія України: нове бачення : у 2 т. Т. 2 / за ред. В. Смолія. – К., 1995. – С. 429–466.
5. *Литвин В.* Політична арена України: Дійові особи та виконавці / Володимир Литвин. – К. : Абрис, 1994. – 495 с.
6. *Марчук Є.* П'ять років української трагедії / Є. Марчук. – К., 1999. – 160 с.
7. *Рудич Ф.* Формування політичних структур в сучасній Україні: політологічний аналіз / Ф. Рудич // Український історичний журнал. – 1994. – № 2–3. – С. 29–35.

Тема 15. Україна в умовах російсько-української війни (2014–2023 рр.) (1 год.)

Мета: Визначити причини та основні етапи російсько-української війни. Проаналізувати заходи провідних країн світу щодо припинення бойових дій в Україні.

Питання для обговорення:

1. Ідеологічні засади російської агресії в Україні. Концепція «русского міра».
2. Загарбання Російською Федерацією Автономної Республіки Крим і м. Севастополь та інспірування проголошення т. зв. Донецької і Луганської «народних республік». Втручання регулярних військ РФ в Україну.
3. Початок проведення Україною антитерористичної операції, перші поразки та перемоги українських військ.
4. Волонтерський рух забезпечення ресурсами української армії.
5. Мінські угоди та міжнародні санкції щодо Росії.

Література:

1. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.) та ін. – К. : «МП Леся», 2016. – 586 с.
2. Відносини ЄС–Україна–Росія: проблеми і перспективи // Національна безпека і оборона. – 2012. – № 4–5.
3. *Гай-Нижник П.* Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення / П. П. Гай-Нижник. – К. : «МП Леся», 2017. – 332 с.
4. *Лазарович М. В.* Російсько-українська війна (2014–2017 роки): короткий нарис / М. В. Лазарович. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2017. – 240 с.
5. *Лукас Е.* Нова Холодна Війна. Як Кремль загрожує і Росії, і Заходу / Едвард Лукас. – К. : Темпора, 2009. – 488 с.

6. Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення : матер. Всеукр. наук.-практ. конференції (Київ, 2016 р.) / упоряд. П. Гай-Нижник. – К. : «МП Леся», 2016. – 352 с.

7. Турченко Ф. Проект «Новоросія» і новітня російсько-українська війна / Ф. Турченко, Г. Турченко ; НАН України, Інститут історії України. – К. : Інститут історії України, 2015. – 166 с.

6. Комплексне практичне індивідуальне завдання

Індивідуальне завдання з дисципліни «Актуальні проблеми українсько-російських відносин» самостійно виконує кожен студент на основі засвоєння програмного матеріалу. КПЗ має охоплювати всі основні теми дисципліни. Виконання КПЗ – один з обов'язкових складових модулів залікового кредиту з дисципліни «Актуальні проблеми українсько-російських відносин». КПЗ потрібно оформлювати відповідно до встановлених вимог.

КПЗ повинен містити такі розділи:

1. Титульний аркуш містить:

- назву університету;
- назву кафедри;
- назву навчальної дисципліни;
- номер академічної групи;
- дату подання викладачеві на перевірку – день, місяць, рік.

2. Зміст.

3. Вступ. Вступ розкриває сутність, стан наукового завдання і його значення. Тут само вказують мету й завдання дослідження.

4. Основна частина. Розкриває наукове дослідження і відповідає обраній темі, вступу й висновкам роботи.

5. Висновки. У висновках вказують результати, отримані при проведенні дослідження, пропозиції або рекомендації щодо вирішення поставленого завдання відповідно до результатів дослідження.

6. Список літератури. Джерела розміщують за абеткою прізвищ авторів або заголовків. Оформлюють у такому порядку

- використана література (у т. ч. періодична);
- література іноземними мовами;
- Інтернет джерела з обов'язковою позначкою, яка інформація міститься на цьому сайті (порталі). Неприпустиме посилання пошуків на сайти.

7. Вимоги до оформлення. Шрифт Times New Roman, 14, півторачний інтервал; поля: верхнє й нижнє – 20 мм, лівє – 25 мм, правє – 15 мм.

Взірець варіанту КПЗу:

Українська незалежна держава як результат політичного самовизначення українського народу.

Тематика КПЗ

1. Політичні утворення східнослов'янських племен середини IX ст. в арабських джерелах: Куявія, Славія, Арсанія.

2. Теорії походження Київської Русі.

3. Загострення протиріч між Києвом і Володимиро-Суздальським князівством.

4. Ідеї «римського» походження московських князів, «богобраності» Москви в контексті політики московських правителів кінця XV – першої третини XVI ст.

5. Політична концепція «Москва – Третій Рим» та її вплив на формування імперської ідеології за правління Івана Грозного.

6. Участь козацтва в суспільно-політичних процесах на теренах Росії, воєнні акції запорожців на російських землях та військова служба цареві.

7. Спільний похід українського і московського війська у Галичину в 1655 р. та його невдача.
8. Українсько-московська війна 1658–1659 рр.
9. Андрусівське перемир'я – змова Московської держави з Польщею про поділ України.
10. Скасування автономії української православної церкви (1685) та його наслідки.
11. Перша малоросійська колегія: її створення та діяльність.
12. «Правління гетьманського уряду» і дальший наступ російських властей на автономні права України.
13. Від Валуєвського циркуляру до Емського указу: репресії проти українства.
14. Створення легіону Українських січових стрільців та відновлення антиросійської збройної боротьби за волю України.
15. Перша війна більшовицької Росії проти УНР.
16. Друга війна більшовицької Росії проти УНР.
17. Третя війна більшовицької Росії проти УНР.
18. Грамота гетьмана П. Скоропадського про федерацію України з Росією від 14 листопада 1918 р.: причини і наслідки.
19. Інспірування російськими силами єврейських погромів на території України в 1918–1919 рр.
20. Голодомор 1932–1933 рр. – спланована акція щодо ліквідації основи української нації і національного відродження.
21. Українсько-російський фактор у політиці ОУН 1939–1941 рр.
22. Україна – держава-засновниця ООН.
23. Пропагандистська кампанія з нагоди 300-річчя Переяславської ради та передача Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР: мотиви і правова основа.
24. В. Щербицький як провідник русифікаторської політики московського центру.
25. Форми українського спротиву комуністичному тоталітаризмові в 1970 – першій половині 1980-х років.
26. «Гузлинська криза» 2003 р.
27. Загарбання Росією Автономної Республіки Крим та м. Севастополь у 2014 р.
28. Російська агресія на сході України в 2014–2017 рр. та її ідеологічні засади.
29. Активізація Російською Федерацією гібридної війни проти України в 2014–2017 рр.
30. Перші поразки та перемоги українських військ у 2014 р.

7. Самостійна робота студентів

№ п/п	Тематика	К-ть годин
1	Актуальні проблеми українсько-російських відносин як навчальна дисципліна.	6
2	Княжа держава IX–XIV ст. та її історичні витоки.	7
3	Українсько-московські стосунки XIV – першої пол. XVII ст.	7
4	Формування міждержавних відносин України з Московським царством у 1654 – першій пол. 1657 р.	7
5	Українська держава в період Руїни: фактор Московії (друга пол. 1657 – травень 1686 р.).	7
6	Посилення наступу російського царизму на автономний устрій Гетьманщини як прояв цивілізаційного протистояння (кінець XVII – XVIII ст.).	7
7	Україна в умовах російської загальноімперської державної системи (кінець XVIII – XIX ст.).	6
8	Український національно-політичний рух початку XX ст. в контексті політики російського самодержавства.	7
9	Українська національна революція 1917–1921 рр. у лещатах	7

	«червоної» і «білої» армій Росії.	
10	Україна в умовах насадження більшовицькою Росією комуністичного режиму та втягнення до складу СРСР.	6
11	Між комуністичним і нацистським тоталітаризмами: Україна в роки Другої світової війни та післявоєнної відбудови (1939 – поч. 1950-х рр.).	6
12	Від спроб лібералізації радянського режиму до дальшого обмеження конституційних прав та посилення політичних репресій: Україна в середині 1950-х – першій пол. 1980-х рр.	6
13	Український контекст горбачовської «перебудови»: 1985–1991 рр.	6
14	Україна між Росією та Заходом (грудень 1991 р. – поч. XXI ст.).	7
15	Російсько-українська війна (2014–2023 рр.).	7
Разом		99

8. Навчальний тренінг: вимоги та умови проведення (4 год.)

Організація та проведення тренінгу

Тренінг (training) – це запланований процес модифікації (зміни) відношення, знання чи поведінкових навичок того, хто навчається, через набуття навчального досвіду з тим, щоб досягти ефективного виконання поставлених завдань в одному із видів діяльності або в певній галузі. Тренування (від англ. to train – виховувати, навчати) – комплекс вправ для пристосування його до підвищених вимог і складних умов роботи й життя.

Порядок проведення тренінгу

- Вступна частина** проводиться з метою ознайомлення студентів з темою тренінгового заняття.
- Організаційна частина** полягає у створенні робочого настрою у колективі студентів, визначенні правил у вигляді таблиць, бланків документів.
- Практична частина** реалізується шляхом виконання завдань у групах студентів у кількості 3–5 осіб з певних проблемних питань теми тренінгового заняття.
- Підведення підсумків.** Обговорюють результати виконаних завдань у групах. Обмін думками з питань, які виносили на тренінгові заняття.

Тематика тренінгів:

- Інтелектуальна гра «Дебати» на тему «Російська Федерація: партнер України чи ворог?».
- Інноваційна гра на тему: «Шляхи та способи припинення російсько-української війни».

9. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

У процесі вивчення дисципліни «Історія та культура України» використовують такі засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання: стандартизовані тести; поточне опитування; залікове модульне тестування та опитування; наскрізні проекти; командні проекти; аналітичні звіти, реферати, есе; розрахункові та розрахунково-графічні роботи; презентації результатів виконаних завдань та досліджень; оцінювання результатів КППЗ; студентські презентації та виступи на наукових заходах; розрахункові роботи; завдання на лабораторному

обладнанні, тренажерах, реальних об'єктах тощо; ректорська контрольна робота; комплексний іспит; екзамен; інші види індивідуальних та групових завдань.

Види роботи студента:

1. Робота на практичних заняттях

- участь в обговоренні питань;
- презентаційні виступи на заняттях;
- застосування кейс-методу;
- активна участь у ділових іграх, дебатах;
- розв'язання тестових завдань.

2. Самостійна робота:

- робота з джерелами;
- презентація результатів;
- виконання студентського проєкту (КПЗ).

3. Контрольні зрізи (написання модульної роботи).

10. Політика оцінювання.

Політика щодо дедлайнів і перескладання. Для виконання індивідуальних завдань і проведення контрольних заходів встановлюються конкретні терміни. Перескладання модулів відбувається з дозволу дирекції факультету за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

Політика щодо академічної доброчесності. Використання друкованих і електронних джерел інформації під час контрольних заходів та екзаменів заборонено.

Політика щодо відвідування. Відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання. За об'єктивних причин (наприклад, карантин, військовий стан, хвороба, закордонне стажування) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням із керівником курсу з дозволу дирекції факультету.

Критерії, форми поточного та підсумкового контролю

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожної складової залікового кредиту.

Заліковий модуль 1	Заліковий модуль 2 (РКР)	Заліковий модуль 3 (тренінг, КПЗ)	Заліковий модуль 4 (екзамен)	Разом
20 %	20 %	20 %	40%	100 %
1. Усне опитування під час занять. (6 тем по 5 балів = 30 балів) 2. Письмова робота = 70 балів.	1. Усне опитування під час занять (9 тем по 4 бали = 36 балів). 2. Письмова робота = 64 бали.	1. Написання та захист КПЗ = 80 балів. 2. Виконання завдань під час тренінгу = 20 балів.	1. Тестові завдання (5 тестів по 6 балів за тест) – макс. 30 балів 2. Теоретичні питання (2 питання) – по 35 балів, макс. 70 балів.	

Шкала оцінювання студентів:

<i>За шкалою ЗУНУ</i>	<i>За національною шкалою</i>	<i>За шкалою ECTS</i>
90–100	відмінно	A (відмінно)
85–89	добре	B (дуже добре)

75–84		С (добре)
65–74	задовільно	D (задовільно)
60–64		E (достатньо)
35–59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1–34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

Заліковий модуль 1	Заліковий модуль 2 (ректорська контрольна робота)	Заліковий модуль 3 (Тренінг, КПІЗ)
30%	40%	30%
1. Усне опитування (тестування) на заняттях: 8 тем по 5 балів – мах 40 балів. 2. Письмова робота – мах 60 балів.	1. Усне опитування (тестування) на заняттях: 7 тем по 5 балів – мах 35 балів. 2. Письмова робота – мах 65 балів.	1. Підготовка КПІЗ – мах 40 балів. 2. Захист КПІЗ – мах 40 балів. 3. Участь у тренінгах – мах 20 балів.

Шкала оцінювання

Підсумковий бал	Оцінка за традиційною шкалою
	залік
90-100	зараховано
89-70	
60-69	
26-59	не зараховано
1-25	

11. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

№	Найменування	Номер теми
1.	Фліпчарт	1–15
2.	Ноутбук	1–15
3.	Проектор	1–15
4.	Пакет презентаційних матеріалів	1–15

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Підручники та навчальні посібники:

1. Вітенко М. Історія Росії. Від найдавніших часів до наших днів : навч. посіб. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2013. 346 с.
2. Лазарович М. В. Актуальні проблеми українсько-російських відносин : навч.-метод. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 32 с.
3. Лазарович М. В. Ілюстрована історія та культура України : підруч. Тернопіль : Джура, 2022. 616 с.
4. Лазарович М. В. Історія та культура України : підруч. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 731 с.
5. Полещук Т. Історія Росії XIX – поч. XX ст. Львів : Паїс, 2008. 400 с.
6. Політологічний енциклопедичний словник : навч. посіб. К. : Генеза. 1997. 395 с.

Основна література:

7. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.). К. : «МП Леся», 2016. 586 с.
8. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ : Портал, 2022. 432 с.
9. Грицак Я. Нарис історії України : Формування модерної нації ХІХ–ХХ століття. К. : Генеза, 2019. 656 с.
10. Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин. К. : Дніпро, 1993. 447 с.
11. Грушевський М. С. Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства. Вивід прав України. Львів, 1992. С. 7–13.
12. Дейвіс Н. Європа: Історія. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 1463 с.
13. Енциклопедія історії України: Україна – Українці: Кн. 1 / редкол.: В. А. Смолій (голова редкол.) та ін. ; НАН України. Інститут історії України. К. : «Наукова думка», 2018. 608 с.
14. Енциклопедія історії України: Україна – Українці: Кн. 2 / відп. ред. В. Смолій. К. : «Наукова думка», 2019. 1112 с.
15. Залізник Л. Л. Від склавинів до української нації. К. : Бібліотека українця, 2004. 256 с.
16. Історія міжнародних відносин і зовнішньої політики. ХХ – початок ХХІ ст. : навч. посіб. / В. Ф. Салабай, І. Д. Дудко, М. В. Борисенко, М. П. Чуб. К. : КНЕУ, 2006. 368 с.
17. Історія українського війська / І. Крип'якевич, Б. Гнатевич, З. Стефанів та ін. Львів, 1992. С. 170–198.
18. Кононенко К. Україна і Росія. Соціально-економічні підстави української національної ідеї 1917–1960. Мюнхен : Український техн.-госп. інститут, 1965. 535 с.
19. Конституція України. К. : Центр навчальної літератури, 2020. 64 с.
20. Країнознавство : підручн. / за ред. В. П. Крижанівського та В. І. Головченка. К. : Київ. ун-т, 2009. 590 с.
21. Лазарович М. В. «Душу й тіло ми положим за нашу свободу»: Україна в боротьбі проти збройної агресії Російської Федерації (2014–2020 роки) : моногр. / Міністерство культури та інформаційної політики України. К. : ПП АВІАЗ, 2020. 452 с.: іл.
22. Лазарович М. «Розпочали стрільці українські з москалями тан...»: Збройна боротьба легіону УСС проти російських загарбників на Тернопільщині під час Першої світової війни. Тернопіль : Джура, 2019. 208 с.: іл.
23. Лазарович М. В. Українські січові стрільці у боротьбі за волю України : моногр. / Міністерство інформаційної політики України. Ічня : ПП «Формат», 2018. 766 с.: іл.
24. Лазарович М. І було пекло на землі...: Голодомор 1932–1933 років в Україні: передумови, механізми здійснення, наслідки. Тернопіль : Джура, 2008. 620 с.
25. Лазарович М. Політика українських урядів періоду Національно-визвольних змагань 1917–1921 років у сфері міжетнічних відносин: порівняльний аналіз : у 2-х кн. Кн. 1 : монографія. Riga : GlobeEdit, 2019. 688 с.
26. Лазарович М. Політика українських урядів періоду Національно-визвольних змагань 1917–1921 років у сфері міжетнічних відносин: порівняльний аналіз : у 2-х кн. Кн. 2 : документи і матеріали. Riga : GlobeEdit, 2019. 176 с.
27. Лазарович М. Російсько-українська війна (2014–2017 роки): короткий. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2017. 240 с.
28. Мадіссон В., Шахов В. Сучасна українська геополітика : навч. посіб. К. : Либідь, 2003. 176 с.
29. Міжнародні відносини та зовнішня політика 1980–2000 роки : підручн. / за ред. С. В. Головка. К. : Либідь, 2001. 624 с.
30. Протопов А. С., Козьменко В. М., Шпаковская М. А. История международных отношений и внешней политики России (1648–2010) : учебн. 3-е изд. Москва : Аспект Пресс, 2012. 384 с.
31. Сардачук П. Д., Сагайдак О. П. Україна в двосторонніх міжнародних відносинах (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) : навч.-довід. посіб. К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2005. 328 с.
32. Україна і Росія в історичній ретроспективі : нариси в 3 т. Т. 1 : Українські проекти в Російській імперії / редрада : акад. НАН України В. М. Литвин (голова) та ін. К. : Наук. думка, 2004. 504 с.
33. Україна і Росія в історичній ретроспективі : нариси в 3 т. Т. 2 : Радянський проект для України / редрада : акад. НАН України В. М. Литвин (голова) та ін. К. : Наук. думка, 2004. 531 с.
34. Україна і Росія в історичній ретроспективі : нариси в 3 т. Т. 3 : Новітній український державотворчий процес / редрада : акад. НАН України В. М. Литвин (голова) та ін. К. : Наук. думка, 2004. 327 с.
35. Україна у сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти : моногр. / за ред. Ф. М. Рудича. К. : МАУП, 2002. 488 с.

36. Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. Т. 1 / редкол. : Л. В. Губерський (голова) та ін. К. : Знання України, 2004. 760 с
37. Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. Т. 2 / редкол. : Л. В. Губерський (голова) та ін. К. : Знання України, 2004. 812 с.
38. *Чекаленко Л. Д.* Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів) : підручн. 2-ге вид. К. : Кондор, 2011. 290 с.
39. *Abramson H.* A Prayer for the Government. Ukrainians and Jews in Revolutionary Times, 1917–1920. Cambridge : Harvard University Press, 1999. 258 p.
40. *Davies N.* Europe: A History. New York : Oxford University Press, 1996. 1365 p.
41. *Doroshenko D.* A survey of Ukrainian history. Winnipeg : Humeniuk publishing foundation, 1984. 873 p.
42. *Goldelman S. I.* Jewish national autonomy in Ukraine. 1917–1920. Chicago, 1968. 130 p.
43. *Hrushevsky M.* History of Ukraine. Hamden : Published for the Ukrainian National Association, 1970. 629 p.
44. *Lazarovych M.* «We will give our souls and bodies for our freedom»: Ukraine in the struggle against the armed aggression of the Russian Federation (2014–2020) : monogr. Kyiv : PE AVIAZ, 2020. 452 p.: ill.
45. *Magosci P. R.* History of Ukraine. Toronto : University of Toronto Press, 1996. 784 p.
46. *Ploky S.* The Cossack Myth. History and Nationhood in the Age of Empires. Cambridge University Press. 2012. 408 p.: ill.
47. *Ploky S.* The Gates of Europe: A History of Ukraine. New York : Basic Books, 2015. 397 p.
48. *Ploky S.* Yalta. The Price of Peace. New York: Viking, 2011. 480 p.
49. *Subtelny O.* Ukraine: A History. 4th ed. Toronto: University of Toronto Press. 2009. 785 p.: ill.

Додаткова література:

50. *Апанович О. М.* Українсько-російський договір 1654 року. Міфи і реальність / Олена Апанович. – К. : Варта, 1994. – 94 с.
51. *Бардаш О.* Російське самодержавство та суспільно-культурне життя в Україні на початку ХХ ст. (1900–1917 рр.). – К.: Український пріоритет, 2011. – 208 с.
52. *Білас І. Г.* Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2 кн. Кн. 1 / І. Г. Білас. – К. : Либідь, 1994. – 428 с.
53. *Білас І. Г.* Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2 кн. Кн. 2 / І. Г. Білас. – К. : Либідь, 1994. – 685 с.
54. *Бовуа Д.* Гордиев узел Российской империи. Власть, шляхта и народ на Правобережной Украине (1793–1914) / Перевод М. Крисань. – Москва : Новое лит. обозрение, 2011. – 1012 с.
55. *Бовуа Д.* Російська влада і польська шляхта в Україні. 1793–1830 рр. / Даніель Бовуа; пер. з французької З. Борисюк. – Львів: Кальварія, 2007. – 296 с.
56. *Бойко О.* Україна 1991–1995. Тіні минулого чи контури майбутнього : нариси новітньої історії / О. Бойко. – К. : Магістр – S, 1996. – 208 с.
57. *Бойко Ю.* Російські історичні традиції в большевицьких розв'язках національного питання. – Париж: Націоналістичне видавництво в Європі, 1964. – 175 с.
58. *Бойко Ю.* Теорія III Риму в Московській православній церкві після останньої війни. – Париж, 1957. – 30 с.
59. *Борисенко В. Й.* Еволюція українсько-російських відносин у другій половині XVII ст. / В. Й. Борисенко, А. Г. Бульвінський, С. О. Візер. – К.: Інститут історичної освіти національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2006. – 276 с.
60. *Брайчевський М.* Антське царство. Конспект історії України. Нова концепція. Старожитності. 1991. № 5.
61. *Брехуненко В.* Московська експансія і Переяславська рада 1654 року / В. Брехуненко. – К., 2005. – 368 с.
62. *Брехуненко В.* Як Росія Україною торгувала. – К.: ПП Н. Брехуненко, 2007. – 64 с.
63. *Бульвінський А.* Українсько-російська війна 1658–1659 рр.: основні битви, стратегія, чисельність та склад військ / Андрій Бульвінський // Україна та Росія: проблеми політичних і соціокультурних відносин. К., 2003. С. 174–218.
64. *В. І-с.* Імперіялізм Московщини, Росії та Советського Союзу. – Б. м., 1952. – 111 с.

65. *Василенко В. А.* Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки / В. Василенко // *Український Тиждень*, 2014. – № 42. – С. 28–42.
66. *Василенко Г.* Руси. – К., 1990.
67. *Вернадський В.* Українське питання і російська громадськість / В. Вернадський // *Вітчизна*. – 1988. – № 6. – С. 172–177.
68. *Верстюк В. Ф.* Українські проекти в Російській імперії / В. Ф. Верстюк, В. М. Горобець, О. П. Толочко. – К.: Наукова думка, 2004. – 504 с.
69. *Гай-Нижник П. П.* Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. – К.: «МП Леся», 2017. – 332 с.
70. *Гарат Р.* Військово-політична інтеграція Співдружності Незалежних Держав у кінці ХХ – на початку ХХІ ст.: політико-інституційні аспекти : моногр. / Р. Гарат. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. – 480 с.
71. *Горобець В.* «Волимо царя східного...». Український Гетьманат та російська династія до і після Переяслава / В. Горобець. – К.: Критика, 2007. – 463 с.
72. *Горобець В.* Українська зовнішня політика напередодні та в часи війни з Російською державою (1657–1659 рр.) / Горобець В. // «Істину встановлює суд історії». Т. 2. – К., 2004. – С. 233–275.
73. *Грушевський М. С.* Хто такі українці і чого вони хочуть? / М. С. Грушевський. – К.: Знання України, 1991. – 240 с.
74. *Демкович-Добрянський М.* Україна і Росія: історичні нариси на тему російського імперіалізму. – Рим: Видання Українського Католицького Університету ім. Клементя Папи. Том LXVII, 1989. – 172 с.
75. *Донцов Д.* Дух Росії / переклад з нім. В. Вишинського та І. Зимомрі. – К.: Українська видавнича спілка ім. Ю. Липи, 2011. – 135 с.
76. *Донцов Д.* Росія чи Європа? – Лондон, 1955. – 57 с.
77. *Дорошенко Д.* Історія України 1917–1923 рр. : у 2 т. Т. 1 : Доба Центральної. Ужгород, 1932. 437 с.
78. *Дорошенко Д.* Історія України, 1917–1923 рр. : у 2 т. Т. 2 : Українська Гетьманська Держава 1918 року. К.: Темпора, 2002. 351 с.
79. *Єсельчик С.* Імперія пам'яті. Російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві. – К.: Критика, 2008. – 303 с.
80. *Ірхін О. А.* Європа або Євразія: проблема зовнішньополітичного вибору України в історико-політичному аспекті. *Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Сер. Філософія, філософія права, політологія, соціологія.* Х., 2011. № 7. С. 200–208.
81. *Капелер А.* Росія як поліетнічна імперія. Виникнення. Історія. Розпад. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2005. – 360 с.
82. *Касьянов Г.* Україна в російському історичному дискурсі: проблеми дослідження та інтерпретації / Г. Касьянов, В. Смолій, О. Толочко; НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2013. – 128 с.
83. *Кінан Е.* Російські історичні міфи: [Збірка статей] / Передмова О. Толочка; Переклад В. Шовкуна; Наукова редакція Н. Яковенко. – К.: Критика, 2001. – 283 с.
84. *Кісь Р.* Фінал третього Риму (Російська місянянська ідея на зламі тисячоліть) / Роман Кісь. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1998. – 744 с.
85. *Ковальчук М.* Війна з більшовицькою Росією за незалежність. 1917–1920. – К.: ПП Наталія Брехуненко, 2007. – 72 с.
86. *Когут З.* Російський централізм і українська автономія. Ліквідація Гетьманщини, 1760–1830. – К.: Основи, 1996. – 317 с.
87. *Кравченко В.* Україна, імперія, Росія. – К.: Критика, 2011. – 548 с.
88. *Лазарович М.* І було пекло на землі...: Голодомор 1932–1933 років в Україні: передумови, механізми здійснення, наслідки / М. Лазарович. – Тернопіль : Джура, 2008. – 620 с.
89. *Лазарович М.* Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба / М. Лазарович. – Тернопіль, 2016. – 628 с.
90. *Лазарович М. В.* Історичні детермінанти політичної мобілізації російської національної меншини України на початку Української революції 1917–1921 рр. [Текст] / М. В. Лазарович // *Гілея : науковий вісник*. – 2012. – Вип. 63 (№ 8). – С. 617– 621.
91. *Лазарович М.* Професор Микола Лазарович: «Якщо б мені запропонували дібрати синонім до поняття «Росія», я обрав би – «брехня» / розмову вів Мирослав Лазарук. *Буковинський журнал*. 2018. № 3 (109). С. 4–19.

92. *Лазарович М. В.* Російська національна меншина України у XIX – на початку XX століття: соціально-економічний вимір [Текст] / М. В. Лазарович // *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє* : щорічник. – 2014. – Вип. 19 : у 2 ч. Ч. 1. – С. 84–94.
93. *Лазарович М. В.* Російсько-українська війна (2014–2017 роки): короткий нарис / М. В. Лазарович. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2017. – 240 с.
94. *Лазарович М. В.* Українські січові стрільці у боротьбі за волю України : моногр. / Міністерство інформаційної політики України. Ічня : ПП «Формат», 2018. 766 с.: іл.
95. *Левинський В.* Царська Росія і Українська справа / Володимир Левинський. – Монреал : Накладом Івана Гниди, 1917. – 120 с.
96. *Луценко А. В.* Вплив стратегії м'якої сили Російської Федерації на зовнішню політику України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. К., 2009. Вип. 85, ч. 1. 2009. С. 215–221.
97. *Овчар І.* Державно-правові механізми регулювання українсько-російських взаємин. *Вибори та демократія*. 2011. № 3. С. 32–38.
98. *Пасічник В.* Національна ідея в контексті українсько-російських відносин : моногр. Львів : СПОЛОМ, 2007. 182 с.: іл.
99. *Півторак Г.* Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов / Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». – К.: Академія, 2001. – 152 с.
100. *Полонська-Василенко Н.* Дві концепції історії України і Росії. – Мюнхен: УВУ, 1964. – 52 с.
101. Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 2016 р.) / Упор. П. Гай-Нижник. – К.: «МП Леся», 2016. – 352 с.
102. Російський імперіалізм / упоряд. Тарас Гунчак ; пер. з англ. Тараса Цимбала. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – 395 с.
103. *Титаренко Т.* Геополітичні концепції українсько-російських відносин. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. К., 2011. Вип. 101, ч. 1. С. 100–105.
104. *Томпсон Е. М.* Трубадури імперії. Російська література і колоніалізм. / Пер. з англ. М. Корчинської. – К: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006. – 368 с.
105. *Турченко Ф.* Проект «Новоросія» і новітня російсько-українська війна / Ф. Турченко, Г. Турченко ; НАН України. Інститут історії України. – К. : Ін-т історії України, 2015. – 166 с.
106. Україна – Росія: діалог історіографій: матеріали Міжнар. наук. конф. / Ін-т історії України НАН України, Канад. ін-т укр. студій Альбертського ун-ту (Едмонтон), Сіверський ін-т регіон. дослідж. ; редкол. : В. Ф. Верстюка (відп. ред.), В. М. Бойко (відп. секр.), С. А. Лепявко, С. М. Плохій. – Київ–Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2007. – 256 с.
107. *Шпорлюк Р.* Формування модерних націй: Україна – Росія – Польща / Роман Шпорлюк ; пер. з англ. Г. Касьянова та ін. – К.: Дух і Літера, 2013. – 552 с.
108. *Юрченко О.* Українсько-російські стосунки після 1917 р. в правовому аспекті. Мюнхен, 1971. 402 с.